

Burdin Aroa

GIZAKIA

JANZKERA

ASENTAMENDUAK

KLIMATOLOGIA

FAUNA ETA
LANDAREDIA

EKONOMIA

GARAPEN
TEKNIKOA

PORTAERA
SINBOLIKOA

KRONOLOGIA: g.g.b. 2.800/erromanizazioa.

GIZAKIA: Gure modukoa, Homo sapiens sapiens edo Cro-Magnon gizakia.

JANZKERA: Denetariko landare-zuntzak (belarrak, lastoak, azala, hostoak), eta tartean ehunak (lihozkoak), larruak eta denetariko animalia zuntzak ere bai. Artilezko jantziak ere bazeuden, josita eta botoiekin. Lehengai horiekin denetariko oinetakoak egiten zituzten. Jantziak fibulekin (gehienak brontzezkoak) lotzen zituzten bai emakumeek bai gizonezkoek. Gizonek burdinazko armak (ezpatak, adibidez) erabiltzen zituzten soinean.

ASENTAMENDUAK: Herrixkak are gehiago handitu ziren, ehunetik gora etxebizitza izateraino, eta ia beti gotortuta egoten ziren. Batik bat ibai gainetako leku garaiak aukeratzen zituzten herrixkok kokatzeko. Euskal Herriko sakabanaketa oso desberdina zen (80 bat herrixka Araban, 50 Nafarroan, 40 Iparraldean, 15 Bizkaietan eta 10en bat Gipuzkoan). Jada, kobazuloak oso gutxitan erabiltzen ziren bizileku legez. Herrixka guztietan benetako hirigintza-antolamendua sumatzen da.

KLIMATOLOGIA: Egungoaren parekoa, nahiko epela, eta lehorragoa Hegoaldean Iparraldean baino.

FAUNA ETA LANDAREDIA: Egungoaren parekoa, landare eta animalia espezie etxekotu (laboreak, ahuntzak, ardiak, behiak eta txerriak) eta basatiak barne. Etxe-abereen artean oiloa ere sartu zen, La Hoyako hirixkan ikusi ahal izan denez.

EKONOMIA: Ekoizpen-ekonomia zen nagusi, bai hedaduraz, bai intentsitatez. Ekoizpen-jarduerak guztiz modernoak ziren, nekazaritza-lanen mekanizazioa gertatu arte burutu izan ziren modukoak: lekadunak eta zitu edo laboreak txandakatu egiten ziren, ongarriak erabili, nekazaritzako zikloa osatu egiten zen (gari-jotzea eta haizeratzea) haziak pilatu aurretik. Talde historikoen eraginez, txanpona egiten eta erabiltzen hasten da.

GARAPEN TEKNIKOA: Lantzen oso zaila den burdingintza garatu zen era guztietako tresneriaren bidez. Honek ez du esan nahi aurreko garaietako aurrerapenak baztertu zirenik; alderantziz, Burdin Aroan denak pilatu ziren: harrizko, hezurrezko eta metalezko tresnak, zeramikagintza eta ehungintza. Gainera, zeramikari dagokionez, I. eta II. Burdin Aroen artean (gutxi gora

behera duela 2350 urte) tornua erabiltzen zela jakin izan da, zeltiberiartzat jotzen zen teknika berri hau onartu zela beraz.

PORTAERA SINBOLIKOAK: Talde indoeuroparrekin batera zabaldu zen errausketa hileta-erritu bezala. Hildakoen gorpuak erre egiten ziren, eta errautsak harrespiletan edo errautsontzietan sartu. Suposatzen da talde berriekin batera erlijio eta portaera berriak etorri zirela. Idazketa alfabetikoa esaterako, erromatarrekin batera (historian zehar gure artean izan dugun lehen taldea), hau da, Burdin Aroaren amaieran iritsi zen Euskal Herrira.

AZTARNATEGI GARRANTZITSUENAK:

La Hoya (Biasteri, Araba): Garai desberdinetan (30eko eta 50eko hamarkadetan eta 1973-1989 bitartean) A. Llanosen zuzendaritzapean indusitako herrixka. Egun Euskal Herrian dagoen Burdin Aroko herrixka paradigmaticoa, museo bihurtua. Beste inon baino hobeto ikusten da bertako zeltiberiartzea, edo I. eta II. Burdin Aroen arteko igarobidea.

Castillo de Henayo (Dulantzi, Araba): Arabako beste leku klasikoetako bat, Ekialdeko Lautadan, toki garrantzitsuan kokatuta dagoena. Muino batean lekututako esparru honetan oso garatuta ikusi ahal izan da ekoizpen-ekonomia.

Alto de la Cruz (Kortes, Nafarroa): Aragoirekiko mugan bertan dago J. Maluquer de Motesek eta, hori hil ostean, F. Graciak eta G. Munillak indusitako herrixka hau. Ebro arro osoan balio sinboliko handia dauka, eremu zabalean indusitako Penintsulako lehenengoetarikoa delako.

Gastiburu (Arratzu, Bizkaia): Beste herrixketatik hurbil dago Gastiburu deritzon lekua, santutegizat hartu izan dena. 90eko hamarkadan L. Valdesen ardurapean industen ari dira.

Intxur (Aldaba, Gipuzkoa): Alto de la Cruzekin gertatzen zen moduan, Intxurren ere indusketa-ekinaldi klasikoak ditugu –J.M. Barandiaranek burututakoak–, baina beste batzuk X. Peñalverrek bultzatuta egin ziren 1986 eta 1995 bitartean. Orain dela denbora gutxi arte, Gipuzkoan ezagutzen genuen Burdin Aroko herrixka bakarra da.